

**ВАЛЬДОРФСЬКА ШКОЛА У СВІТЛІ ОПТИМІЗАЦІЇ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ РІДНОЇ МОВИ**

У статті порушується питання про один із ефективних напрямів навчання рідної мови у сучасній початковій школі. Автори подають різноаспектну характеристику особливостей навчання і виховання у Вальдорфській школі, наголошують на її перспективності та доцільності у сучасній дидактиці.

The article deals with one of the most effective directions of teaching of the native language at a contemporary school. The authors give us different perspectives of peculiarities of learning and upbringing at Vuldorphsky school.

They pay attention to its prospects and make an accent on its expediency at Modern Didactics.

У вітчизняній педагогічній науці та практиці, особливо в останні роки, все чіткіше звучить заклик до зміни методик викладання з метою розвитку творчої основи в дитині. Освітняни розуміють, що лише

збільшення обсягу навчального матеріалу або кількості годин у навчальних планах при загальному великому завантаженні учнів може розвивати тільки репродуктивні здібності дітей. Розвиток креативності, здорових і красивих душевних якостей можливий лише за умови, якщо у вихованні й навчанні зробити дійсно конкретні кроки в напрямі зміни підходів до педагогічного процесу.

Вальдорфська педагогіка сьогодні – це міжнародний культурно-освітній рух.

Вальдорфська педагогіка є однією з різновидів втілення ідей “вільного виховання” і “гуманістичної педагогіки”. Вона може бути схарактеризована як система самопізнання і саморозвитку індивідуальності за умови партнерства з учителем, у двосності чуттєвого і надчуттєвого досвіду духу, душі і тіла.

В основі вальдорфської педагогіки лежить найцікавіше антропософське вчення про індивідуальність людини, основні компоненти якої – тіло, душа і дух. Р. Штайнер писав про чотири могутніх галузі цивілізації – пізнання, мистецтво, релігію і моральність, які можуть гармонійно поєднуватися.

Завдання вальдорфської школи в тому, щоб впродовж тривалого часу розвивати здібності, а не збирати знання; її кредо – це відмова від влади над дітьми.

Головне завдання вчителя вальдорфської школи – допомогти дитині в її духовному самовизначенні, створити максимальні умови для розвитку та закріплення її індивідуальності.

Однією з головних передумов успішної реалізації гуманістичних ідей вальдорфської педагогіки в сучасній вітчизняній школі є організація науково обґрунтованого, системного впровадження вальдорфських підходів і технологій, завдяки чому Штайнер-педагогіка, виступаючи як основа для педагогічної творчості, може бути адаптована до існуючої системи освіти і національної духовної культури.

Специфікою вальдорфського освітнього процесу є те, що в кожному його елементі діяльність учителя з організації навчально-пізнавальної діяльності учнів нерозривно й органічно пов'язана з організацією інших видів розвивальної діяльності, їх розумного сполучення та чергування. Єдність навчально-пізнавальної та інших видів розвивальної діяльності дітей, тобто єдність мотиваційної, навчальної, виховної, розвивальної функцій освіти, забезпечується в Штайнер-педагогіці, по-перше, особливостями змісту навчання, які відбиваються в навчальних планах і програмах, по-друге, специфікою форм і методів, яка полягає в тому, що вони одночасно орієнтовані на організацію, стимулювання та мотивацію розвивальної діяльності учнів.

Характерною і принциповою рисою вальдорфської (Штайнер-)

педагогіки є те, що в основі всього педагогічного процесу лежить цілісний образ людини, що дає можливість зв'язати дитину зі світом і світ з учнем. Це запобігає відособленню людини від світу, дає змогу вдихнути життя в процес навчання та створити умови, завдяки яким дитина може відчувати саму себе як мікрокосм, а оточуючий світ як макроантропос.

У зв'язку з цим перед навчанням рідної мови, яка займає в Штайнер-школі одне з провідних місць в освітній програмі, вальдорфська педагогіка ставить дві основні мети. По-перше, в процесі навчання учень повинен оволодіти літературною рідною мовою. Набути граматичних, орфографічних, пунктуаційних умінь і навичок, навчитися вільно викладати свої думки, передавати свої почуття як в усній, так і письмовій формі, одержати уявлення про орфографічні та структурні відмінні риси рідної мови, її розвиток, виникнення діалектів тощо. По-друге, рідна мова, як і всі інші дисципліни, повинна бути дієвим засобом виховання дитини, дидактикою та методикою відповідати на внутрішні потреби учнів, які знаходяться на певному ступені розвитку. Виходячи з цього, під час навчання рідної мови вчитель повинен звертатися до цілісної сутності дитини в її мисленні, відчутті, волі, розвивати пізнавальні здібності, культуру почуттів, моральні й соціальні якості, зміцнювати волюву активність. На звертанні до цілісної природи людини й будується процес навчання рідної мови у вальдорфських школах.

На початковому етапі навчання, окрім розвитку мовлення, навчання письма, читання, вироблення мовного почуття, Штайнер-педагогіка розвиває здібності слухання й співпереживання, що досягається через живе, образне оповідання вчителя. Вправи з декламації та мовлення сприяють розвитку пам'яті, правильному відчуттю мови – чіткої, повнозвучної, з відповідною інтонацією. При цьому слідкують за тим, щоб не мовлення регулювалося диханням, а щоб дихання – мовленням, оскільки від правильності мовлення побічно залежить правильне формування органів грудної клітини. Спонукаючи учня перехідного віку по-різному висловлювати емоційне забарвлення почуттів – надії, здивування, захоплення тощо, - розвивають у школярів почуття стилю. Складення ділових паперів, листів, написання творів, викладів поглиблюють цю роботу, допомагають учням належним чином вrostати в культуру суспільства. Вивчення в старших класах поезики, метрики, даючи школярам уявлення про художньо-образну організацію мови, допомагає їм навчитися вміло будувати речення.

У цілому курс рідної мови на початковому та середньому ступенях навчання побудований так, що дитина до дев'ятого року життя безпосередньо, душею переживає мову; між дев'ятим і десятиєм роками через заняття граматикою в неї розвивається відчуття правильності мовлення, правильне граматичне відчуття, потім, у 11-12 років, почуття краси мови, її естетичне сприйняття і в період статевого дозрівання – відчуття тієї сили,

якою людина може опанувати завдяки мові. При вивченні граматики, йдучи спочатку від структури речення потім слова, складів, і як підсумок, до букв і звуків, привчають дітей до цілісного бачення світу. Художньо оформлюючи заняття граматику, сприяють обережному пробудженню свідомості дитини, формуванню її мовлення, піклуються про здоровий розвиток конституції учня, оскільки суто інтелектуальний розгляд граматичних правил може викликати серйозні функціональні розлади, виявлення яких може настати значно пізніше – через 15-20 років.

Ознайомлюючи школярів старшого ступеня з орфографічними та структурними відмінними рисами рідної мови, з її розвитком, виникненням діалектів, народною поезією, полегшують вивчення іноземних мов, сприяють процесу змінювання мов і виникнення нових, формуванню власної думки про поетичну мову, художнього почуття, викликають інтерес до читання. Вивчення розвитку світової літератури веде до узнавання й розуміння процесу зміни мотивів у літературі, її структурних і стилістичних рис як традицій свого часу. Загальні уявлення про тенденції історії світової літератури, про її видатні твори, власна участь у театральних постановках спектаклів зі світової класики формують активність учнів, закладають глибокі здібності до художнього висловлення.

Найважливішу роль у навчанні рідної мови у вальдорфській педагогіці відіграє поезія, в якій сутність мови розкривається просто, ясно, вишукано і разом з тим глибоко й повно, торкаючись прихованих пластів людської душі. Незалежно від змісту, який досягається інтелектом, поезія звернена до внутрішнього світу людини, що лежить за порогом свідомості.

Взагалі, рідна мова і література в навчальній програмі вальдорфської школи тісно пов'язані. Вчителі не користуються для тренування або закріплення знань окремими підібраними реченнями або словами “на правило”, а беруть закінчені уривки з літературних творів, щоб у дітей не виникло почуття, що грамика й орфографія – це щось таке, що існує окремо від розмовної мови та книжок, які вони читають. Отже, мова художньої літератури є головним засобом, за допомогою якого в учнів розвивається тонке відчуття мови. А саме формування відчуття мови і є найважливішою основою, на якій можна розвинути всі інші уміння й навички в царині рідного мовлення.

Ставлячи перед собою завдання розвитку цілісної психіки людини, її інтелектуальних і емоційно-вольових якостей та здібностей, вальдорфська школа спирається у вирішенні цієї проблеми на адекватні форми і методи викладання.

Так, грамика у вальдорфській школі не постає перед дітьми як суха наука, в якій дитина ставиться перед фактом існування тих чи інших граматичних правил, а виростає з живого, творчого підходу до мовлення, як результат “художнього розуміння”, кожний граматичний закон

подається як прояв мудрості мови. Базуючись на головному дидактичному принципі: “від виконання до осягнення, від дій до розуміння”, поступово, з використанням ігор, театралізованих сценок учитель підводить учнів до самостійного виведення цих законів. Це дає змогу дітям самим приходити до нових, часто дивовижних висновків, пробуджуючи тим самим бажання роботи “відкриття” в чарівному світі мови, викликаючи задоволення від власних зусиль.

З огляду на це при формуванні граматичних знань учителі прагнуть того, щоб терміни (поняття, визначення) з’являлися тоді, коли граматичне явище стане добре відоме дітям, тобто вони певною мірою його переживуть. Для цього кожне явище розглядається по можливості з усіх боків з опорою на той зв’язок, який існує між синтаксичними, морфологічними поняттями та цілісною природою людини.

Щоденне оповідання є найважливішим елементом морального виховання школярів. Образи казок, легенд, міфів, сказань тощо, справляючи сильне враження на дитину, не присилюють її, як повчання або авторитарно подані цінності, зовні привнесені моральні закони. Вони впливають на розвиток душі учнів, їхнє сумління, емоції, почуття, власну моральну волю. Важливо, щоб педагог не читав, а саме оповідав, тоді його розповідь торкається особисто кожного учня. Саме від учителя, досконалості його мовлення залежить усвідомлення дітьми того, що мова – це не просто логіко-граматична структура із звуків, літер, слів, речень тощо, а істота, як людина, повна життя, багатозначна, різноманітна.

Література:

1. Іонова О. Навчання рідної мови у вальдорфській школі // *Рідна школа*. – 1999. – № 6. – С. 60-62.
2. Штокмаер К. (Штаймер Р.) *Матеріали к учебным программам вальдорфских школ: Пер. с нем.* – М.: Парсифаль, 1995. – 416 с.
3. Огарева Е. *Методические материалы по русскому языку и литературе // Альманах «Педагогика свободы»*. – 1995. – № 3. – С. 42-77.